

AUTORITARNA LIČNOST: PSIHOANALIZA ANTISEMITIZMA I PREDRASUDA

Bojan Todosijević¹

Odsek za psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu

Autoritarna ličnost spada među najuticajnija istraživanja u socijalnoj psihologiji, ali je od samog objavljivanja predmet različitih, često protivrečnih tumačenja. U ovom radu se obrazlaže postavka da je najvažniji element teorije o autoritarnoj ličnosti analiza psihološke funkcionalnosti predrasuda. Koristeći psihoanalitička konceptualna sredstva, Adorno i saradnici su opisali psihološku logiku koja se krije iza naizgled kontradiktornih predrasuda, kao i funkcije predrasuda u ličnoj psihološkoj 'ekonomiji'. Na taj način, Adorno i saradnici su 'psihoanalizirali' kako predrasude tako i osobe sklone predrasudama. Prvi deo ovog rada predstavlja originalno istraživanje, sa naglaskom na manje poznatim detaljima. Drugi deo rada je posvećen pregledu reakcija na Autoritarnu ličnost, analizi nekih od najčešćih kritika i zamerki, kao i pregledu novijih trendova u istraživanjima inspirisanih teorijom Adorna i saradnika.

Ključne reči: Autoritarnost, predrasude, antisemitizam, ličnost

---

¹ ✉: B.todosijevic@utwente.nl

Ako su strah i destruktivnost glavni emocionalni izvori fašizma, eros pripada demokratiji.

Autoritarna ličnost

Predrasude prema Jevrejima imaju dugu istoriju, sa korenima u složenim istorijskim, kulturnim i religijskim procesima (Wistrich, 1992). Nakon emancipacije evropskih Jevreja u 19. veku, verovalo se da će njihova integracija u šire društvo, i njihova asimilacija, smanjiti te predrasude. Stoga su najvažnije preporuke bile samotransformacija Jevreja, i prosvetljenje ostalih o životu Jevreja (Smith, 1996). Uspon sekularnog i političkog antisemitizma u Evropi, posebno u Nemačkoj 20-tih i 30-tih godina, pokazao je da je problem mnogo složeniji. Psihoanalitičari su prvi koji su pisali o tome iz psihološke perspektive, mada su isticali antisemitizam kao kulturni fenomen (e.g., Freud, 1939, Fenichel, 1940). Međutim, uspon nacizma je usmerio pažnju na problem individualnih razlika. Prema Milneru "sama opscenost holokausta je ukazivala na neku vrstu masovne patologije, kolektivnog ludila. Objašnjenja su se dakle tražila u poremećenoj ličnosti, jer je bilo teško shvatljivo da to mogu biti postupci normalnih ljudi" (navedeno u Duckitt, 1992). *Autoritarna Ličnost* je bio prvi i najuticajniji rad koji je istraživao "potencijalno fašističku ličnost, čija je struktura takva da izražava posebnu podložnost antidemokratskoj propagandi", uključujući i antisemitizam (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson i Sanford, 1950, str. 1)².

Mada se AL pokazao kao izuzetno uticajan rad, bio je takođe i predmet raznih, često protivrečnih tumačenja. U ovom radu se obrazlaže postavka da je najvažniji element teorije o autoritarnoj ličnosti analiza psihološke funkcionalnosti predrasuda. Koristeći psihoanalitička konceptualna sredstva, autori su pokušali da opišu kako psihološku logiku koja se krije iza naizgled kontradiktornih predrasuda, tako i funkcije predrasuda u ličnoj psihološkoj 'ekonomiji'. Na taj način, autori AL su 'psihoanalizirali' kako predrasude tako i osobe sklone predrasudama. Da bi se potkrepilo ovo tumačenje neophodno je predstaviti AL na detaljniji način, i citirati autore više nego što je uobičajeno kada se prikazuje teorija koja postoji već više od pola veka.

---

² U daljem tekstu AL. Citati koji ne prikazuju godinu objavljivanja odnose se na originalno izdanje iz 1950, citati iz skraćenog izdanja su referisani sa godinom izdanja (1982). U prevodima, kurziv se javlja kao i u originalu, osim kada je drugačije naznačeno.

DRUŠTVENI I TEORIJSKI KORENI

Autoritarna ličnost ima složene istorijske i teorijske korene. Neposredan podsticaj za istraživanje je dao Američki Jevrejski Komitet 1944. godine, kada je pokrenuo jedan ambiciozan istraživački projekat o antisemitizmu, pod upravom Maxa Horkheimera, nazvan *Studije o predrasudama* (Adorno et al. 1950, Predgovor; vidi takođe Samelson, 1993, Werz, 1998, Worrell, 1998). Podsticaj za takav projekat su dali tadašnji događaji: razorni Drugi Svetski Rat i Holokaust. U takvom kontekstu nije iznenađujuće da je "glavni predmet bila *potencijalno fašistička osoba(e)*" (Adorno et al. 1950, str. 1), kao i procena mogućnosti uspeha fašističke i antisemitske propagande u SAD-u. Prema rečima jednog od autora, "Koji problemi mogu biti vredniji proučavanja, tokom tog perioda kataklizmičkih promena u ljudskom društvu, nego anti-semitizam, etnocentrizam, i fašizam?" (Levinson, u Adorno et al., 1982, str. vi).

Teorijski koreni AL-a su u nekim od glavnih intelektualnih tradicija dvadesetog veka: akademska pozitivistička psihologija, psihoanaliza, i kritička teorija, ili Frojdo-Marksizam Frankfurtske škole. Sanford, Levinson i Frenkel-Brunswik u to vreme behu uključeni u rad *Berkli Studije javnog mnjenja*. Po rečima Levinsona, oni su bili "akademske psiholozi koje je zaokupila vizija potpunijeg uvođenja psihoanalize u akademsko-naučne vode" (Adorno et al., 1982, str. v-vi). Pored interesovanja za psihoanalizu, oni su u to istraživanje doneli neke od glavnih karakteristika tadašnjih američkih društvenih nauka: metode istraživanja javnog mnjenja, tehnike konstrukcije psiholoških skala, kvantitativne metode analize podataka, i slično. U ranim četrdesetima oni su već objavili nekoliko izveštaja o antisemitizmu i autoritarnosti, koji su sadržavali mnoge elemente koji će se kasnije naći u AL-u.

Levinson i Sanford su, 1944. godine, objavili prvu skalu antisemitizma, zajedno sa preliminarnim rezultatima i teorijskom diskusijom, sličnim onome u AL-u. Frenkel-Brunswik i Sanford su 1945. godine istraživali strukturu ličnosti visoko antisemitskih osoba, na osnovu poređenja profila ličnosti visoko i nisko vrednovanih subjekata na skali antisemitizma. Struktura ličnosti je istraživana upitnicima i kvalitativnim metodama, uključujući intervjue i TAT. Na osnovu preovlađujućih rezultata oni su napravili novu skalu koja je sadržavala "indirektne stavke" za merenje *antisemitske ličnosti* (Ibid., str.100). Visoko antisemitske ličnosti su opisane kao nesigurne "ispod površine" (Ibid., str. 103), anti-intracitivne, sklone potčinjavanju u odnosu prema roditeljima i autoritetima uopšte, zatim kao sklone ispoljavanju socijalne anksioznosti, te agresivnosti i destruktivnosti u projektivnim odgovorima.

Ovo istraživanje je sadržavalo gotovo sve metodološke i teorijske odlike kao i budući AL: kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih tehnika, te psihoanalitički konceptualni okvir. Razlika je u tome što se to istraživanje bavilo samo antisemitizmom, dok je u AL-u centar pažnje pomeren prema opštim predrasudama ili etnocentrizmu. Frenkel-Brunswik, Levinson i Sanford su 1947. godine objavili članak pod naslovom "*Antidemokratska ličnost*", gde su dalje doradili opis sada već *antidemokratske*, a ne samo antisemitske, ličnosti.

Adorno i Horkheimer su predstavnici tradicije Kritičke Teorije. Dva glavna intelektualna stuba Frankfurtske škole su Marksizam i psihoanaliza. Iznenadjeni i razočarani revolucionarnim neuspehom nemačkog proletarijata da se odupre usponu nacizma, oni su se upustili u preispitivanje ekonomsko-determinističke društvene teorije marksizma (vidi Samelson, 1993, Worrell, 1998, Smith 1998, Billig, 1982). Kritička i subverzivna priroda psihoanalize izgledala je kao nit koja može da poveže društvene procese sa ideologijom (Elliott, 1994, Billig 1982). Takođe je važno da je psihoanaliza tada bila na svom vrhuncu što se tiče ugleda i uticaja u akademskim krugovima.

Tokom tridesetih godina članovi i saradnici Frankfurtske škole razradili su koncept autoritarnosti, čija je svrha pre svega bila da objasni podršku radničke klase autoritarnom vođstvu. Veza sa antisemitizmom i predrasudama je došla tek kasnije (Worrell, 1998, Smith, 1998, Werz, 1998, Samelson 1993). Wilhelm Reich (1929) je bio među prvima koji je povezao Marksizam i psihoanalizu i već je predstavio određene pojmove koji su se pojavili kasnije u AL-u. Na primer, pisao je o porodici kao o "fabrici buržoaske ideologije", i o istovremenoj seksualnoj i političkoj represiji. (Reich, 1933).

Erich Fromm je takođe doprineo ranom razvoju koncepta autoritarnosti. Godine 1932., opisao je sado-mazohistički karakter u svojoj raspravi o psihoanalitičkoj karakterologiji, što je kasnije obilno citirano u zaključnim poglavljima AL-a. *Bekstvo od slobode* (1941) sadrži njegovu već razrađenu koncepciju razvoja potreba pojedinca da se potčini autoritetima. Fromm (1936) takođe daje svoj doprinos knjizi, pod uredništvom Horkheimera, na temu veze između društvenih sila i ličnosti, i o ulozi porodice u prenošenju autoritarnosti. U toj knjizi se i pojavio koncept autoritarne ličnosti "kao veze između psiholoških dispozicija i političkih stremljenja" (Horkheimer u Adorno et al. 1950, str. xi). Smith (1998) na primer, tvrdi da je ideja autoritarnosti u suštini zajednički doprinos Fromma i Horkheimera.

Fenichel, koji nije bio član Frankfurtske škole ali je objavljivao u njihovom časopisu, napisao je prvi članak o antisemitizmu iz psihoanalitičke perspektive 1940. godine.³ U njemu je istakao ulogu *projekcije* u antisemitizmu, što je zadržalo važnu ulogu i u teoriji Adorna i saradnika.

Kao što ovaj kratki prikaz 'pred-istorije' *Autoritarne ličnosti* pokazuje, njeni autori su učinili jedinstveni pokušaj da ujedine neke od glavnih teorijskih struja u tadašnjim društvenim naukama - psihoanalizu, psihometriju i Kritičku teoriju. U daljem prikazu će se videti da su prve dve dobro zastupljene u AL-u. Veliki prostor je posvećen prikazivanju metodologije i pitanjima merenja, dok, s druge strane, glavni eksplanatorni pojmovi dolaze iz psihoanalize (na primer, projekcija, pomeranje, potiskivanje, racionalizacija). Međutim, mada se rani razvoj koncepta autoritarnosti može u potpunosti pripisati Frankfurtskoj školi, kritički aspekti Kritičke teorije, po-

---

³ Prema Samelsonu (1993) rad je napisan verovatno u ranim tridesetim, ali je zbog političkih okolnosti objavljen tek kasnije.

sebno marksističke osnove, u stvari su potpuno nestali iz AL-a (vidi Samelson, 1993, Worrell, 1998, Billig, 1982, Ferrarotti, 1994).

STUDIJA

Problem

Autori AL-a su pošli od opšte pretpostavke da je "osoba najprijemčivija onim ideologijama koje pružaju najpotpuniji izražaj njegovoj celokupnoj strukturi ličnosti" (Frenkel-Brunswik et al., 1947, str. 536; vidi takođe Adorno et al. 1950, str. 1, i str. 100). To je u osnovi Frojdov *credo* da svi psihološki događaji imaju neko značenje i funkciju. Primena ovog principa na problem predrasuda vodi do dve hipoteze: (1) da politički stavovi i ideologije nisu nasumično izabrani, tj., da treba da budu povezani i integrisani, ali ne toliko u logičkom smislu koliko u odnosu na njihovo psihološko značenje; i (2) da ti ideološki sistemi vrše određenu funkciju u psihološkoj 'ekonomiji' pojedinca (Adorno et al. 1950, str. 3).

Metodologija: Integrativni pristup

Ispitivanje psihodinamičkih osnova ideologije zahteva složen metodološki pristup. Potrebne metode su klasifikovane u tri grupe: (1) "tehnikе za merenje mnenja, stavova, i vrednosti koje su na površini", (2) metode za "posredna ispoljavanja" inhibiranih ideoloških sklonosti, i (3) "za osvetljavanje sila ličnosti koje leže u subjektivom nesvesnom" (Adorno et al. 1950, str. 11-12). Za 'dublje nivoe' ličnosti osoba sa visokim ili niskim nivoom predrasuda, korišćeni su kvalitativni metodi, najpre klinički polu-strukturirani intervjui i Test tematske apercepcije (TAT). Da bi se procenilo "koliko je moguće da se generalizuje iz toga" (str. 12), davani su upitnici raznim grupama. Obe tehnike su korišćene na međuzavisan i uzajaman način. Intervjui su korišćeni, sa jedne strane, kao izvor stavki za skale, a sa druge strane, "kao provera *valjanosti* upitnika" (str. 13). Sve skale su revidirane nekoliko puta uzimajući u obzir razna statistička merila.

Skala anti-semitizma (A-S): Razotkrivena iracionalnost

Levinsonovo poglavlje o antisemitskoj ideologiji opisuje konstrukciju A-S skale. Antisemitizam je definisan kao "ideologija, to jest, kao relativno organizovan, relativno stabilan sistem mišljenja, vrednosti, i stavova u vezi Jevreja i odnosa Jevreja i nejevreja" (Adorno et al. 1950, str. 58).

Iracionalnost je viđena kao glavna osobina antisemitizma, izražena u samoj činjenici da "ljudi daju opšte izjave o Jevrejima, kad su Jevreji u stvari tako heterogeni" (str. 57). Pojedinačne stavke u skali su bile "formulisane pseudodemokratski koliko god je to moguće" (str. 61), tj., izraženo "neprijateljstvo prema nekoj grupi je donekle ublaženo i prikriveno pomoću nekog kompromisa sa demokratskim idealima" (str. 60). Na taj način, oni koji se slože sa antisemitskim stavovima mogu istovremeno da se drže svojih predrasuda, i da o sebi misle da su demokratični.

U Levinsonovoj analizi, antisemitsku ideologiju karakteriše stereotipno viđenje Jevreja, i sastoji se od "sklonosti da se pojedinačne karakteristike preterano uopštavaju", "stereotipnih predstava o grupi kao celini", i logički kontradiktornih stereotipnih predstava (str. 94). Dakle, antisemiti nisu u stanju da "dožive Jevreje kao osobe" (str. 94).⁴ Psihološki koren tih crta je nađen u osećanju da su Jevreji preteći. Oni se opazuju kao "moralna pretnja", te kao društvena opasnost (str. 95-96). Ovakva opažanja su zasnovana na dva glavna straha: "strah od *kontaminacije*" (tj., "da će blizak ili intenzivan kontakt sa Jevrejima imati kvarljiv i izopačujući uticaj"), i "*strah da će se biti nadvladan*", tj. da postoji "velika opasnost da će nejevrejske grupe biti progone, viktimizovane, izrabljivane" od strane Jevreja (str. 98).

Korelacije među podskalama, te između podskala i ukupnog skora su dosta visoke, tako dajući "podršku hipotezi da je antisemitizam jedan opšti mentalni okvir" (str. 74-5). Činjenica da se ova ideologija sastoji od prilično različitih ali ipak blisko integrisanih stavova, prema autorima, protivreći objašnjenjima antisemitizma zasnovanim na bilo kojem pojedinačnom faktoru, kao što je religija, rasizam ili ekonomski motivi (str. 92-3). Oni su pretpostavili da postoji određeno "jezgro ideja" o Jevrejima (npr. da postoji njihova zavera, ili su radikalni, ili seksualni), "koje je od primarnog *emocionalnog* značaja" (str. 92, naglasio BT), i koje onda čine osobe *primjemčivim* i za druge logički nepovezane negativne stereotipe, i emocionalno *otpornim* prema menjanju stavova u pozitivnijem smeru.

Putem ovakvih analiza, Levinson je pokušao da razotkrije suštinsku iracionalnost antisemitske ideologije. Rezultati su pokazali da antisemiti vide Jevreje istovremeno kao siromašne i kao bogate, snažne i slabe, nametljive i izdvojene. To ukazuje da "ono što ljudi kažu protiv Jevreja zavisi više o njihovoj sopstvenoj psihologiji nego o stvarnim karakteristikama Jevreja" (str. 57), i da je za dalje razumevanje antisemitske ideologije potrebna analiza njene psihodinamičke funkcionalnosti.

---

⁴ "Čovek ne može 'ispraviti' stereotipije iskustvom; on mora obnoviti svoju sposobnost za primanje iskustva da bi se predupredio rast ideja koje su maligne u najdoslovnijem, kliničkom smislu" (Adorno et al. 1950, str. 617).

Antisemitizam i etnocentrizam

U toku istraživanja, autori su pomerili svoju pažnju sa antisemitizma prema opštim predrasudama, ili etnocentrizmu. Skala etnocentrizma (E) se sastojala od tri podskale u visokoj uzajamnoj korelaciji. "Negro podskala" je sadržavala negativne tvrdnje o crncima (na primer, da su lenji, neznalice i manje vredni od belaca). "Podskala manjina" se bavila raznim grupama, uključujući religiozne sekte, radničke sindikate, etničke manjine (Japanci, stanovnici Oklahome, Filipinci), i 'moralne otpadnike', kao što su kriminalci, 'ludaci' i zootsuiteri⁵ (str. 106-7). Podskala "patriotizam" je bila dizajnirana da meri pseudopatriotizam, tj. "slepu privrženost [američkim] nacionalnim kulturnim vrednostima, [...] i odbacivanje drugih nacija" (str. 107). A-S skala je bila u visokoj korelaciji i sa celom E skalom i sa svim podskalama. Stoga su zaključili da je "antisemitizam najbolje posmatrati [...] kao jedan aspekt ovog šireg načina razmišljanja; a celokupna etnocentrička ideologija, pre nego predrasude protiv neke određene grupe, je ono što zahteva objašnjenje" (str. 122).

Adorno: Psihoanaliza antisemitskih predrasuda

Bez obzira na promenu fokusa, Adorno se u svom poglavlju "Predrasude u materijalu iz intervjua" bavio pre svega antisemitizmom. Osim intervjua sakupljenih za AL studiju, on je koristio materijal iz takozvane 'Radničke studije'.⁶ Adorno polazi od hipoteze da podsvesno neprijateljstvo "nastalo iz frustracije i potiskivanja i društveno pomereno od svog pravog objekta, ima potrebu za zamenskim objektom kroz koji može dobiti stvarni oblik" (str. 607). Iako se AL ponekad predstavlja kao verzija teorije frustracije-agresije, ili teorije 'žrtvenog jarca', (na pr., Brown, 1995), Adorno i saradnici su eksplicitno odbacili takvu interpretaciju (e.g., str. 233, 1982, str. 163). Po njihovom shvatanju, "autoritarna osoba mora, zbog unutrašnje neizbežnosti, da usmeri svoju agresiju protiv stranih grupa" (str. 233), tj. ne usled spoljašnje frustracije, recimo, u ekonomskoj sferi. Ciljne grupe su zamenjivi objekti "transfera nesvesnih strahova" (str. 609).

Predrasude, dakle, imaju funkciju prilagođavanja društvenoj stvarnosti. Složena i otuđena društvena realnost, zajedno sa "sve-prožimajućim neznanjem i zbrkom naših subjekata kada je reč o društvenim pitanjima izvan dometa njihovog najneposrednijeg iskustva", stvara dezorijentisane, otuđene osobe, "sa pratećim strahom i nesigurnošću" (str. 618). Ova kognitivna konfuzija može biti rešena pronalaženjem 'dežurnog krivca'. Po Adornovom viđenju, Jevreji su vrlo "pogodni za psihološku

---

⁵ Termin dolazi od "zoot suit", što znači "odelo ekstremnog kroja koje se tipično sastoji od sakoa dužine do butina sa širokim vatiranim ramenima i klinastim pantalonama sa uskim manžetnama" (Webster's Dictionary).

⁶ To istraživanje se bavilo antisemitizmom kod američkih radnika, i sprovedeno je 1944. godine. Navodno, ostalo je neobjavljeno zbog otkrića vrlo visokog nivoa antisemitizma (Samelson, 1993).

funkciju 'loših ljudi'" (str. 619). Oni su viđeni kao "*Velika panacea*, obezbeđujući odjednom intelektualnu ravnotežu, kontra-kateksu i kanalisanje želja za 'promenom'" (str. 619). Ipak, Adorno odbacuje viđenje da "Jevreji *moraju* da navuku mržnju na sebe", ali veruje da bi teorija koja bi objasnila opšti fenomen antisemitizma "bila ništa manje nego teorija modernog društva u celini" (str. 608).

U slučajevima manje ekstremnih predrasuda, može se javiti sukob između iskustva, savesti i uopštenih predrasuda. "Antisemitska dilema" koja tako nastaje, često se izražava kroz poznati kliše da "ima i dobrih i loših Jevreja". Korene takvih manihejskih ideja Adorno vidi delimično u "automatizaciji crno-belog razmišljanja", u želji ispitanika da "održe utisak objektivnosti dok izražavaju neprijateljstvo", te u snebivanju ispitanika da u potpunosti stanu iza otvoreno diskriminatorskih stavova, koji su u suprotnosti sa zvaničnim normama 'demokratije'. Na psihološkom planu, ova ideja o dobrim i lošim primercima predstavlja samo "jedan naklon superegu koja ozbiljnije ne sprečava suštinsko neprijateljstvo" (str. 625).

Protivrečnost između predrasuda i 'demokratije' je psihološki predstavljena sukobom između "određenih pred-svesnih ili potisnutih sklonosti ida sa jedne strane i superega [...] sa druge" (str. 629). Ovo *zahteva* od predrasuda da budu "moralistički racionalizovane" (str. 630). Nagoni ida postaju "tužilac, a savest sudija" (str. 630). Ispred ovakvog 'suda', gde je superego "zastupnik id-a" (str. 630), prema Adornu, Jevreji nemaju nikakve šanse da se odbrane. Na primer, povremeno pripisivanje Holokausta 'gresima Jevreja' ('sami su tome krivi'), je "jasan pokazatelj osvajanja superega antisemitskom ideologijom" (str. 630).

Čak i kada osoba sa predrasadama govori o određenim 'pozitivnim Jevrejskim karakteristikama', a poznati primer bi bila inteligencija, radi se zapravo o dvostrukim vrednostima –onima na kojima je utemeljena savremena kultura, prema Adornu. Sa jedne strane su vrednosti saosećanja, nesebičnosti, velikodušnosti, a sa druge "dostignuće, uspeh i status" (str. 634). Dok se, verovatno, mnogi Jevreji i antisemiti rukovode kompetitivnim vrednostima, antisemiti hvale sebe za poštovanje 'plemenitih' vrednosti, dok krive Jevreje što te vrednosti ne slede: "ono što iz toga proizilazi je da antisemita dobija najgore u životu zato što ga njegova plemenita priroda sprečava da bude saučesnik u toj prećutnoj zaveri"⁷ (str. 634).

Glavni Adornov zaključak je "da postoji veza između antisemitizma i antidemokratskih osećanja" (str. 653). Zato antisemitizam i predrasude nisu samo problemi manjina, nego takođe i većine. Drugim rečima, po Adornu, pravi problem su "neizbežne antidemokratske posledice antisemitizma" (str. 653).

Ono što je urađeno u Adornovom poglavlju, može biti označeno kao psihoanaliza antisemitskih predrasuda. Sadržaj tipičnih optužbi na račun Jevreja je istražen na različitim nivoima. Prvo je analizirana potencijalna racionalnost njihovog doslovnog značenja, zatim njihova psihološka funkcionalnost, ali takođe i povezanost sa širim društvenim i kulturnim okruženjem. Naglasak je stavljen na psihološku funkcional-

---

⁷ U originalu: "his noble nature prevents him from the practice of connivance".

nost predrasuda, posebno na vezu između tipičnih društveno-raširenih antisemitskih stereotipa i njihovog psihodinamičkog funkcionisanja. Glavna implikacija je da su unutar formalno demokratskog društva, individualne razlike u predrasadama u velikoj meri bazirane na strukturi ličnosti. Da bi dalje istražili taj problem, oni se upuštaju u još detaljnije istraživanje ličnosti osoba sa predrasadama, naročito njihovog razvoja.

Ličnost i predrasude: F skala

Iako je proučavanje ličnosti bilo u fokusu istraživanja od samog početka, ideja o razvoju posebnog instrumenta za merenje osobina ličnosti je tek "postepeno evoluirala" (Adorno et al. 1950, str. 222). Jedna funkcija takve skale je bila da meri "predrasude a da ne izgleda da ima taj cilj, i bez pominjanja imena bilo koje manjinske grupe" (str. 222). To se moglo uraditi tako što bi se pronašle stavke koje bi bile indikatori istih psiholoških procesa koji su izraženi u etnocentrizmu. Ovo je bila "druga - i glavna - svrha nove skale" (str. 222): da "stvari valjanu procenu antidemokratskih tendencija na nivou ličnosti" (str. 223). Zbog ovog razloga, "novi instrument je nazvan F skala, da naznači to da se bavi sa implicitnim predfašističkim tendencijama" (str. 224).

Na osnovu prethodnih rezultata pretpostavljeno je devet 'varijabli' koje su "zamišljene da zajedno formiraju jedan sindrom, više manje postojanu strukturu u osobi koja ga čini prijemčivim za antidemokratsku propagandu" (str. 228). Te varijable su operacionalizovane stavkama koje su izražavale stavove koji su "dinamički, mada ne i logički, u vezi sa predrasadama" (str. 225). Te varijable ili klasteri su: *Konvencionalizam, Autoritarna submisivnost, Autoritarna agresivnost, Antiintraceptivnost, Kruto razmišljanje, sujeverje i stereotipi, Moć i 'čvrstina' ("toughness"), Destruktivnost i cinizam, Projektivnost, i (9) Seks* (Adorno et al. 1950, str. 228). Zbog uštede prostora, samo neke od ovih 'varijabli' će biti predstavljene sa više detalja, da bi se ilustrovalo psihološko rezonovanje koje stoji iza njihovog uključivanja u skalu.

Autoritarna submisivnost, ili "mazohistička komponenta autoritarnosti", je suštinski povezana sa sadizmom, tj. autoritarnom agresivnošću (str. 232), pošto je "neprijateljstvo prema autoritetima sopstvene grupe, izvorno roditeljima, moralo biti potisnuto; 'loši' aspekti tih figura [...] su onda viđeni kao stvarni u tuđim grupama [out-groups]" (str. 232). Kruto moralno obuzdavanje (tj. konvencionalizam) sa kojim autoritarna osoba pokušava da uskladi svoj život, je bazirano na frustrirajućim iskustvima iz detinjstva, ali takođe i na ličnoj psihološkoj nemogućnosti da se dožive "osnovna zadovoljstva", i na društvenim ograničenjima u sticanju takvih iskustava. Dakle, "neprijateljstvo koje je prvobitno bilo podstaknuto i usmereno prema autoritetima sopstvene grupe je *pomereno* na spoljašnje grupe" (str. 233). To je jedan od izvora nesrazmerne težnje ka kažnjavanju prestupnika. Osim toga, kod autoritarne osobe postoji "prisila da vidi nemoralne osobine" u drugima, bez obzira na dokaze,

jer njen kruti superego mora biti odobrovoljen *projektovanjem* sopstvenih neprihvatljivih impulsa ka njima. Rezultat je autoritarna agresivnost:

"...jednom kada osoba ubedi sebe da ima ljudi koje treba kazniti, ona je snabdevena kanalom kroz koji se mogu izraziti njeni najdublji agresivni impulsi, a pri tome da misli o sebi da je potpuno moralna. Ako njeni spoljni autoriteti, ili gomila pruže podršku ovoj formi agresije, onda to može uzeti najnasilnije oblike, i ostati postojano nakon što su konvencionalne vrednosti, u ime kojih je preuzeto, izgubljene iz vida." (str. 233).

Strukturalnim rečnikom, iza tih psihodinamičkih procesa je "slabost ega", koji nije uspeo da "integriše superego sa sobom samim" (str. 234). Superego ostaje "spoljni" u odnosu na ličnost, i zato "pokazuje te krute, automatske i nestabilne aspekte" (str. 234). Ego-slabost ima dalje posledice: "odbijanje introspekcije", te prazneverje, stereotipe, odbacivanje seksualnosti strane egu, i "preterano isticanje naduvanog ega i njegove navodne snage" (str. 234) – što su sve aspekti autoritarnog sindroma.

Strategija u pravljenju stavki F skale je bila slična kao u slučaju antisemitizma: "Svaka stavka je morala da u određenom stepenu deluje racionalno, ali je morala biti formulisana na takav način da racionalno stanovište nije bilo glavni faktor od uticaja na slaganje ili neslaganja" (str. 241). Korištena su indirektna sredstva validacije skale - poređenje osoba sa visokim i niskim skorovima, i ispitivanje korelacija između F skale i antisemitizma, etnocentrizma, i političko-ekonomskog konzervatizma.

Nekoliko verzija skale je bilo testirano i prepravljano. Treća i konačna forma je sadržavala trideset stavki, predstavljenih u istom formatu kao i A-S skala. Prosečna pouzdanost u raznim uzorcima je bila 0,90. Korelacija između F i E skale je bila u proseku 0,75 a između F i A-S skale 0,53. Dakle, zaključeno je da je pokušaj indirektnog merenja predrasuda bio "prilično uspešan", ali da "ostaje da bude konačno dokazano, međutim, da su varijable kojima se F skala bavila, u stvari, varijable ličnosti" (Adorno et al. 1982, str. 208). Ovaj zadatak je bio dodeljen kvalitativnim metodama.

Frenkel-Brunswik: Predrasude u intervjuima

Presudno svedočanstvo o psihološkim procesima u osnovi predrasuda je potraženo u kliničkim intervjuima. Njihova prednost "leži u opsegu i slobodi izražavanja koje daju osobi koja je proučavana" (1982, str. 221). Intervjui, dakle, mogu "dati dublje razumevanje potencijalno fašističkog obrasca i njegovog razvoja unutar osobe" (1982, str. 208). Subjekti za intervjuje, njih oko 100, su birani prema rezultatima na A-S i E skalama (gornji i donji kvartili).

Porodični odnosi i razvoj ličnosti

Porodice subjekata sa visoko izraženim predrasudama su okarakterisane kao "grube i sa pretećim tipom kućne discipline" (1982, str. 256). Odnosi među članovima porodice su u glavnom "zasnovani na prilično jasno definisanim ulogama do-

minacije i pokoravanja" (1982, str. 256-7). Po društvenom stavu, te porodice pokazuju "statusnu anksioznost", te su "netolerantne na bilo kakvo pokazivanje impulsa", i stoga zahtevaju striktno konvencionalno ponašanje od dece (1982, str. 257). Rezultat toga je da se svako ponašanje dece koje je izvan prepisanih obrazaca "načini stranog i 'otcepljeno' od ostatka ličnosti" (1982, str. 257). Štaviše,

"To je u oblasti socijalnih i političkih stavova da potisnuti ali ipak nemodifikovani impulsi pronalaze jedan od svojih izobličjenih odušaka i javljaju se sa naročitim intenzitetom. Naročito, moralna indignacija koja je prvo doživljena u stavu roditelja prema sebi je preusmerena prema slabijim 'stranim' grupama" (1982, str. 257).

Takva porodična atmosfera ne dozvoljava "odgovarajući razvoj [...] samopouzdanja", nego podstiče zavisnost od roditelja. To dalje vodi ka detetovom "samonegirajućem potčinjavanju", ali takođe i "suštinskoj ozlojeđenosti i osećanju iskorišćenosti od strane roditelja" (1982, str. 258). Ozlojeđenosti i srdžba, prirodno, moraju biti "načinjeni stranim egu", dok na površini ostaje "često kruto veličanje i idealizacija roditelja" (1982, str. 258). Istaknuto je da posebno muškarci sa predrasudama "izveštavaju o tome da su imali 'strogog i dalekog' oca koji izgleda da dominira u porodici" (1982, str. 259).

Osobe bez predrasuda, prema AL-u, predstavljaju manje homogenu i specifičnu sliku. Uopšte uzev, od njih je očekivano manje poslušnosti, dok je ljubav ispoljavana na otvorenije načine (1982, str. 260). Naročito se pokazalo da muškarci sa niskim skorovima često izveštavaju o emocionalno toplim odnosima sa majkom. Umesto prekomernog korišćenja mehanizama pomeranja i projekcije, oni "se nose sa svojim sukobima tamo gde im je i poreklo: sa svojim roditeljima i sa sobom samim" (1982, str. 280).

Ova analiza je bila dopunjena sa podacima iz Frenkel-Brunswikove ranije studije etnocentrizma kod dece (1949). Ta studija se bavila i sa decom i sa njihovim roditeljima. Nalazi su potkrepili hipoteze razvijene kroz istraživanje sa odraslima: "strah i zavisnost [...] obeshrabruju etnocentrično dete od svesne kritike roditelja", a potisnuti antagonizam je pomeren ka 'stranim' grupama (1982, str. 276).

Ličnost

Kvalitativna analiza 'slepo bodovanih' intervjua dovela je do konceptualizacije skupa osobina ličnosti karakterističnih za ispitanike sa visokim i niskim skorovima. (1) 'Niski' subjekti su obično *svesniji* svojih neprihvatljivih impulsa i unutrašnjeg života uopšte, dok su 'visoki' skloniji *potiskivanju*. Oni potiskuju svoj "strah, slabost, pasivnost, seksualne impulse, i agresivna osećanja prema autoritetima" (1982, str. 268-9). (2) Kao odbrana od takvih sklonosti, iste se projektuju ili *eksternalizuju*. Na taj način, *drugi* su viđeni kao "neprijateljski i preteći" ili su odbačeni kao slabi, dok se kao kompenzacija razvijaju "nagon za moći, snagom, uspehom" (1982, str. 269). Ispitanici sa niskim skorom, sa druge strane, su skloni *internalizaciji*, bavljenju

sopstvenim unutrašnjim životom. (3) Eksternalizovani psihološki agensi, uključujući superego, stvaraju snažnu potrebu za društvenim odobravanjem, iz čega proizilazi konformizam i *konvencionalizam*. Ispitanici sa niskim skorovima se više odlikuju *autentičnošću* i *spontanošću* u raznim sferama života. (4) Zato što je "status kao mera nečije vrednosti opšti fenomen u američkoj civilizaciji" (1982, str. 273), visoko bodovani ispitanici obožavaju *moć i status*. Sa druge strane, nisko bodovani cene "intrinzičke i temeljne vrednosti" (1982, str. 272). Oni su više *orijentisani ka ljubavi*, i zainteresovani su za ljude, umetnost, itd. (5) Subjekti bez predrasuda pokazuju "fleksibilniju vrstu prilagođenosti, mada to ide često sa neurotičnim trendovima" (1982, str. 275). *Rigidnost* osoba sa predrasudama je rezultat potrebe "da zadrže neprihvatljive tendencije i impulse izvan svesnog" (1982, str. 274).

Pošto je impulse teško držati pod kontrolom, oni "svugde izviruju ispod površine", što čini prilagođenost osoba sa predrasudama zavisnom od toga da li "kultura daje socijalno prihvatljiv odušak za potisnute nagone" (1982, str. 274). U stvari,

"Ideja o oštroj dihotomiji mi-oni data od strane naše kulture čini mogućim za visoko rangiranog da potisne zastrašujuću svesnost o sopstvenom neprijateljstvu prema prestižnim figurama, od kojih je zavisn, pomerajući to na slabe 'spoljašnje' grupe od kojih se ne treba plašiti odmazde. Ovaj mehanizam omogućava mu, dalje, da ostane relativno nesvesan sopstvene psihološke slabosti, budući da se sad može osećati superioran u odnosu na društveno slabiju grupu. Između ostalog, strah od sopstvenih nemoralnih tendencija može biti ublažen preterivanjem i osuđivanjem nemoralnosti drugih, pogotovo spoljašnjih grupa." (1982, str. 274).

Rezultat: Psihološki tipovi i predrasude

Jedan od glavnih problema sa akademskom recepcijom AL-a je tumačenje da je autoritarnost (pogotovo kao operacionalizovana F skalom) *jedina* psihološka osnovna predrasuda. U stvari, Adorno i saradnici su opisali veći broj posebnih sindroma, kako kod osoba sa visokim tako i sa niskim skorovima.

Među osobama sa visokim skorovima, opisano je šest sindroma.

(1) Sindrom *površinske ogorčenosti* odnosi se na "ljude koji prihvataju stereotipije predrasuda prihvaćene spolja, kao gotove formule,... da bi racionalizovali i - psihološki ili stvarno - prevazišli očigledne teškoće u sopstvenom životu". Prema Adornu, "ako postoji bilo kakva istina u popularnoj 'teoriji žrtvenog jarca' kada se radi o antisemitizmu, to je primenljivo na ovakve ljude" (756).

(2) '*Konvencionalni*' sindrom takođe prihvata predrasude "spolja", ali "kao deo opšteg konformizma" (str. 756). Predrasude ne igraju neku bitnu psihološku ulogu po sebi, "nego jedino kao sredstvo lagane identifikacije sa grupom" (str. 756).

(3) Sindrom *autoritarnosti* predstavlja ključni rezultat istraživanja Adorna i sar., te je vredan malo opsežnijeg citiranja:

"Ovaj sindrom je najbliži opštoj slici osoba sa visokim skorovima kako se ona ističe kroz našu studiju. On sledi "klasičan" psihoanalitički obrazac uk-

ljučujući sadomazohističko razrešenje Edipovog kompleksa [...] Da bi se postigla "internalizacija" društvene kontrole koja nikad ne daje pojedincu onoliko koliko od njega uzima, stav pojedinca prema autoritetu i njegovom psihološkom zastupniku, superegu, poprima iracionalan oblik. Subjekt postiže sopstveno društveno prilagođenje samo uživajući u pokornosti i potčinjavanju. Ovo uvodi u igru sadomazohističku građu impulsa, i kao uslov i kao rezultat društvenog prilagođavanja. U našem obliku društva, sadističke kao i mazohističke tendencije u stvari nalaze svoje zadovoljenje. Obrazac za prevođenje ovakvih zadovoljenja (gratifikacija) u karakterne crte je specifično razrešenje Edipovog kompleksa koje definiše stvaranje sindroma koji je ovde u pitanju. [...] deo ranije agresivnosti je upijen i pretvoren u mazohizam, dok je drugi deo preostao kao sadizam, koji traga za oduškom u pravcu onih sa kojima se subjekt ne identifikuje: u krajnjem slučaju spoljašnja grupa. Jevrej često postaje zamena za omraženog oca, često uzimajući, na nivou fantazije, potpuno iste kvalitete protiv kojih se subjekt bunio kod oca, kao što je praktičnost, hladnoća, dominacija, pa čak i seksualno rivalstvo." (Adorno et al. 1950, str. 759).

Kod ovog tipa, predrasude očigledno igraju odlučujuću psihološku ulogu.

(4) Sindrom *pobunjenika i psihopate* je osoben po pobuni protiv autoriteta roditelja, koja vodi u "iracionalnu i slepu mržnju svih autoriteta, sa snažnim destruktivnim konotacijama" (str. 762). Sa nerazvijenim superegom, i agresijom kao izvorom zadovoljstva, ovaj tip je izvor "siledžija i kavgađija, grubijana, mučitelja i svih onih koji čine 'prljavi posao' za neki fašistički pokret." (str. 763).

(5) '*Osobenjak*' odgovara neprilagođenim ljudima, "koji nisu uspeli [...] da uspostave ravnotežu između odricanja i zadovoljenja, i čiji je čitav unutrašnji život određen uskraćenjima koja su im nametnuta spolja" (str. 765). Oni su socijalno izolovani 'gubitnici', za koje su "predrasude jako važne: to je sredstvo da se izbegne akutna mentalna bolest putem kolektivizacije, i izgradnje pseudorealnosti" (str. 765). Oni su naročito skloni idejama zavere.

(6) '*Manipulativni*' tip je specifičan po "nekoj vrsti preteranog realizma koji tretira sve i svakog kao objekt koji se obrađuje, manipuliše, [...] njihova trezvena inteligencija, zajedno sa njihovim gotovo potpunim izostankom bilo kakvih osećanja čini ih možda najnemilosrdnijim od svih. Njihov organizacijski način gledanja na stvari čini ih sklonim totalitarnim rešenjima. Njihov cilj je pre pravljenje gasnih komora nego pogrom" (str. 767-8).

Prema AL-u, najčešće se javljaju konvencionalni i autoritarni tipovi.

Među osobama sa niskim skorovima je opisano pet sindroma.

(1) *Rigidni nisko-rangirani* su skloni stereotipijama kao i visoko-rangirani. Njihov superego je često neumoljiv i prisilan, što ih naginje "prema totalitarnom razmišljanju" (str. 772). Nedostatak predrasuda na površini potiče od određene ideologije koju se desi da prihvate. To može biti, na primer, tolerancija izvedena iz proleterskog internacionalizma, ili iz hrišćanstva, ali bez iskrenog prihvatanja.

(2) '*Protestujuć*' *nisko-rangirani* imaju snažnu "internalizovanu sliku oca", ali su takođe i "protiv očinskog autoriteta" (str. 774). Njihov "superego je tako snažan

da se okreće protiv sopstvenog 'uzora', oca, i svih spoljašnjih autoriteta" (str. 774). Oni su skloni da gotovo kompulzivno budu na strani 'žrtava', "iz čisto moralnih razloga", ali oni takođe često nemaju dovoljno psihološke snage da se otvoreno odupru diskriminaciji (str. 774).

(3) *'Impulsivni' nisko-rangirani* imaju relativno slab ego i superego, i otuda nestabilnu političku orijentaciju. Ali snaga njihovog ida, koji je "relativno slobodan od destruktivnih impulsa", čini ih da "simpatišu sa svime što im se čini da je potisnuto" (str. 777), i otuda su neupotrebljivi za totalitarne ideologije.

(4) Razvijen superego, id sublimiran do samilosti, i relativno neodlučan ego, su dinamičke crte *'nehajnog' nisko-rangiranog*. Njihova životna filozofija je 'živi i pusti druge da žive', zasnovana na "suštinskoj nespremnosti da čine nasilje ka bilo kojem objektu" (str. 778). "Mada od njih nikakvu akciju ne teba očekivati, na njih se može računati kao na osobe koje se, ni pod kojim okolnostima, neće nikad prilagoditi političkom ili psihološkom fašizmu" (str. 779).

(5) Na drugoj strani, *'istinski liberal'* "je vrlo "otvoren u reagovanju i mišljenju. [...] ima snažan osećaj lične autonomije i nezavisnosti" (str. 781). Funkcije ega (nije slab, ali nije ni narcisoidno 'libidizovan'), superega (snažna moralna uverenja), i ida su uravnotežene. Ovaj tip nije samo otporan na fašističku propagandu, nego joj se takođe aktivno suprotstavlja.

ZAKLJUČCI I PORUKA

Adorno i saradnici su zaključili da je njihova početna hipoteza o zajedničkoj psihološkoj osnovi različitih stavova, verovanja, i mišljenja, potvrđena:

"Tako u osnovi hijerarhijski, autoritarni, iskorištavajući odnos roditelj-dete se prenosi u stav koji je orijentisan na moć, eksploatatorski zavisn prema svom seksualnom partneru i Bogu i lako može kulminirati u političkoj filozofiji i društvenom stavu gde nema mesta za bilo šta osim za očajno kačenje za što god izgleda snažno te prezrivo odbijanje svega što je namenjeno dnu. Ta inherentna dramtizacija se na isti način prostire od dihotomije roditelj-dete do dihotomne koncepcije seksualne uloge i moralnih vrednosti, kao i do dihotomnog vođenja društvenih odnosa što se ispoljava naročito u stvaranju stereotipa i podeli na 'nas i njih'. [...] Sa druge strane, imamo sklop koji se karakteriše u glavnom osećajnim, u osnovi egalitarnim, i permisivnim međuljudskim odnosima. Ovaj sklop obuhvata stavove unutar porodice i prema suprotnom polu, isto kao i internalizaciju religioznih i društvenih vrednosti. Veća fleksibilnost i potencijal za nepatvorena zadovoljstva javljaju se kao rezultati ovog osnovnog stava." (Adorno et al. 1950, str. 971).

Adorno i saradnici su bili rezervisani, ali još uvek optimistični, glede mogućnosti za društvenu akciju na osnovu svojih rezultata. Što se tiče anti-

diskriminatornog zakonodavstva, oni sigurno nisu bili protiv njega, ali su bili skeptični u pogledu efikasnosti tog pristupa. Oni su radije predlagali borbu protiv same pojave "stereotipija, emocionalne hladnoće, identifikacije sa moći, i opšte destruktivnosti" (1982, str. 477). Iz očiglednih razloga, "direktan doprinos individualne psihoterapije se mora smatrati zanemarljivim" (1982, str. 479).⁸ Ipak, u pogledu obrazovanja, oni su verovali da "Ne bi bilo teško [...] predložiti program koji bi, čak i pri sadašnjem kulturnom obrascu, mogao proizvesti neetnocentrične ličnosti. Sve što je bitno je da deca budu iskreno voljena kao individualne osobe" (1982, str. 479). Ova zadnja preporuka, međutim, pretpostavlja psihološku transformaciju edukatora, pre svega roditelja. Začarani krug društvene reprodukcije autoritarnosti preko porodice mora biti izmenjen, možda u smeru spirale rastućeg 'nepatvorenog liberalizma'. Međutim, ovaj cilj "ne može biti postignut samo psihološkim sredstvima" - pošto su predrasude proizvod "celokupne organizacije društva", problem se može rešiti "samo kako se to društvo menja" (1982, str. 479).

Uloga psihologije može i pored toga biti u "prevazilaženju otpora" autoritarnih osoba ka objektivnijem viđenju sebe samih i stvarnosti. Štaviše, psihologija bi mogla pokazati da:

"Mada ima razloga da se veruje da su osobe sa predrasudama bolje nagrađene u našem društvu što se tiče spoljnih vrednosti [...], mi ne moramo da pretpostavimo da tolerantni moraju čekati i biti nagrađeni tek na nebu, što se kaže. U stvari, ima razloga da verujemo da tolerantni bolje prolaze što se tiče gratifikacije osnovnih potreba. [...] Ako su strah i destruktivnost glavni emocionalni izvori fašizma, *eros* pripada uglavnom demokratiji." (Adorno et al. 1982, str. 480).

REAKCIJA

Reakcija naučne zajednice na AL je bila podeljena. Mada je u početku "hvaljen kao model maštovite i integrativne društvene nauke" (Samelson, 1993, str. 35), ubrzo su se pojavile kritike (na primer, Cristie i Jahoda, 1954). Većina njih, pogotovo rane kritike (na primer, Hyman i Sheatsley, 1954), su se ticale metodoloških pitanja, "primenjajući ono što je izgledalo kao idealni standardi metodološkog savršenstva, koje bi teško zadovoljio bilo koji postojeći primer istraživanja u društvenim naukama osim vežbi u tekstovima Eksperimentalnog dizajna" (Samelson, 1993, str. 35).

Kritičari su zamerali da uzorci nisu reprezentativni, da intervjui i projekтивne tehnike nisu bili analizirani na 'dvostruko-slep' način, te da nisu preduzete odgovarajuće statističke kontrole varijabli kao što su obrazovanje, socio-ekonomski status,

---

⁸ Bergman (1988) je došao do iste ocene nakon prikazivanja teorije AL, i zato zaključio da je ona "pesimistička".

inteligencija (e.g., Rot, 1989, Stone et al., 1993a). Adorno et al. su i sami razmatrali ove probleme i sugerisali su ponavljanje istraživanja u obliku studije "na nivou šire zajednice" (1982, str. 194) koristeći reprezentativnije uzorke.

Međutim, najveća pažnja beše usmerena na F skalu. Najpoznatije metodološko pitanje proizašlo iz AL-a je problem prećutne saglasnosti (acquiescence). Pošto su sve stavke iz F skale (kao i u drugim skalama iz AL-a) formulisane u pozitivnom smeru, tj., slaganje sa nekom stavkom znači višu autoritarnost, zamereno je da skale u stvari mere tendenciju slaganja sa *bilo kojom* tvrdnjom (na primer, Bass, 1955). Ponovo, kritika je zanemarila kako su se autori nosili sa ovim problemom i opravdali primenjeno rešenje. Na primer, rečeno je da prećutno pristajanje može biti karakterističnije za manje inteligentne i obrazovane, pa su zato i sugestibilniji. To, međutim, ne narušava validnost skale, jer je "pasivna sugestibilnost antidemokratskoj ideologiji" (1982, str. 209) takođe jedan važan aspekt istraživanog problema.

Politički usijana debata se razvila oko problema o 'vrsti autoritarnosti' koju F skala meri. Naime, mnogi su se osetili isprovocirani kada su videli da je politički konzervatizam doveden u vezu sa sklonošću ka fašizmu, i, šta više, sa nečim što zvuči kao psihopatologija. Značajan istraživački napor je utrošen na pokušaje da se razviju koncepti i skale koje će meriti 'levičarsku autoritarnost', ali bez ubedljivog rezultata (Eysenck, 1954, Rokeach 1956, Altemeyer, 1988, Stone i Smith, 1993). Na primer, Rokeachova navodno 'ideološki neutralna' skala dogmatizma (D) se pokazala takođe povezana sa konzervatizmom i sa F skalom, pa je prema tome takođe 'ideološki pristrasna' (Stone et al., 1993a; Crowson, 2008). Prema Samelsonu, debata je u vezi sa Hladnim ratom i Makartizmom u SAD-u, kada je komunizam postao glavni nacionalni neprijatelj (Stone and Smith, 1993). 'Levičarska autoritarnost' je diskutovana i u AL-u. Niski etnocentrizam uparen sa visokim skorom na F skali među članovima 'liberalnih' radničkih sindikata je pripisana "uspešnoj indoktrinaciji u antidiskriminaciji", a ne drugačijoj strukturi ličnosti (Adorno et al. 1982, str. 198).

Ozbiljnija primedba glasi da je veza između predrasuda i ličnosti prenatravana. Prema ovom viđenju, predrasude se prenose putem socijalizacije i odražavaju kulturne norme, bez obzira na strukturu ličnosti. Pettigrew (e.g., 1959) je našao viši nivo anticrnačkog rasizma na jugu SAD-a, ali ne i višu autoritarnost, niti visoku uzajamnu vezu među njima. Nalazi Heavens na uzorcima iz Južne Afrike podržavaju ovo tumačenje (1976, 1984). Nasuprot ovoj hipotezi o normativnom pritisku, Duckitt je, na primer, u Južnoj Africi utvrdio da je "autoritarnost u visokoj korelaciji sa predrasudama bez obzira na stepen doživljenog normativnog pritiska" (1994, abstr; takođe 1988; Todosijević i Enyedi, 2002). Ipak, izgleda da većina nalaza ukazuje da kada su predrasude ili izrazite, ili relativno nevažan deo međugrupnih odnosa, autoritarnost je manje povezana sa njima (Forbes, 1985). Ono što je interesantno, međutim, je da se u AL-u diskutuje o tom problemu. Regionalne razlike o kojima oni raspravljaju su između Istoka i Zapada: ispitanici sa istoka su pokazivali viši nivo predrasuda, ali ne i autoritarnosti, a korelacija između E i F skale je bila "jedna od najnižih dobijenih" (1982, str. 198). Ova protivrečnost je objašnjena ukazivanjem na "preovlađujuću klimu mišljenja" (*Ibid.*).

U vezi sa ovim problemom je Forbsova (1985) hipoteza o manje autoritarnoj prirodi manjinskog etnocentrizma: politički nekonformizam nekih manjinskih pokreta može naći odraza u izostanku ili niskoj korelaciji sa autoritarnošću. Podrška za ovu hipotezu, na primer, je nađena u nižoj korelaciji između etnocentrizma i autoritarnosti među etničkim Mađarima u Jugoslaviji nego među većinskim narodom (Todosijević, 1999).

Neki od gornjih problema su u vezi sa opštijim problemom uloge društvenih, ekonomskih, kulturnih i istorijskih faktora u predrasudama. Naime, zamereno je Adornu i saradnicima da su zanemarili važnost ovih faktora (e.g., Ferrarotti, 1994). Oni su optuženi za psihološki redukcionizam. Prema Ferrarottiju, "Rasizam... podrazumeva postojanje rasističke zajednice" (1994, str.116), naime, nije dovoljno da se poseduju određene crte ličnosti, društvo mora da popuni te crte sa određenim sadržajem. Pojedini autori izražavaju žaljenje što je AL 'razvodnio' društveno-kritički pristup koji je bio specifičan za Frankfurtsku školu (Samelson, 1993, Ferrarotti, 1994, Billig, 1982), dok drugi opet tvrde da je "teorija autoritarne ličnosti, u konačnoj analizi, zasnovana na marksističkoj teoriji fašizma i kapitalizma" (Bergmann, 1988, str. 28).

Jasno je da su Adorno i saradnici bili svesni uloge društvenih i istorijskih faktora u predrasudama i isticali njihovu važnost na više mesta u knjizi (Werz, 1998). Društveno-kulturni faktori su uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata, ali se ipak može zameriti da ispitivanje ovih faktora nije bilo ugrađeno u 'upitnički' deo njihovog istraživanja, mada su intervjui pokrili široku oblast ovih tema (vidi 1982, str. 238). Sa druge strane, cilj studije je bio da istraži *psihološke aspekte*, ili individualne razlike u podložnosti fašizmu i predrasudama (Stone et al., 1993a). Dakle, optužbe za psihologizam nemaju čvrstu osnovu, mada bi se ta tendencija mogla pripisati načinu na koji je njihova studija primljena od akademske zajednice.

Još jedan fundamentalni problem je da li je autoritarnost koncept iz domena psihologije ličnosti ili se zapravo radi o dimenziji ideologije. Ako je ovo drugo slučaj, objašnjavanje predrasude pozivanjem na autoritarnost bi značilo objašnjavanje jednog aspekta ideologije drugim. Da bi se izbegla cirkularnost, potrebno je objasniti šta to vezuje elemente ovog ideološkog 'paketa'. Više autora je iznelo ovaj prigovor. John Ray tvrdi, na primer, da je F skala samo jedna nesavršena mera konzervatizma, tj., da meri "staromodnu ličnost" (Ray, 1990), i podršku 'viktorijanskim vrednostima' (Ray, 1988). Rot i Havelka (1973) su zaključili, nakon prve široke primene F skale u Jugoslaviji, da ta skala ustvari meri prihvatanje uverenja karakterističnih za patrijarhalno okruženje, a ne stepen i postojanje neke stabilne osobine ličnosti.

Ovde takođe pripada tumačenje da veza između predrasuda i autoritarnosti nije uzročna, nego da odražava uticaj neke 'treće' varijable, kao što je obrazovanje ili klasa (e.g., Lipset, 1959, Dekker i Estera, 1993). Kumulativna evidencija sugerise da je stepen obrazovanja konzistentno povezan sa autoritarnošću, mada nema slaganja u interpretaciji te veze (Dekker i Ester, 1993, Scheepers et al., 1990). Multivarijantni kauzalni modeli ukazuju da je autoritarnost varijabla koja posreduje između predrasuda i obrazovanja (na pr., Todosijević i Enyedi, 2002, Scheepers et al., 1990).

Adorno i saradnici su takođe diskutovali o ovom problemu. Očekivalo se da će klinički metodi dati odlučujuće dokaze o tome da li je F skala valjana mera *ličnosti*. Oni su "istakli da se ovde može govoriti o ličnosti samo u meri u kojoj se koherencija među elementima skale može bolje objasniti na osnovu neke unutrašnje strukture nego na osnovu spoljašnjih veza." (Adorno et al. 1950, str. 228-9). Dakle, kritičari trebaju dati dokaz o 'spoljašnjim vezama' između, recimo, 'viktorijanskih vrednosti' i antisemitizma u Mađarskoj.

Nekoliko karakteristika je označilo inicijalnu recepciju Autoritarne ličnosti od strane naučne javnosti. U centru pažnje su bila metodološka pitanja, pre svega F skala, dok je teorija uglavnom zanemarena, naročito njeni psihoanalitički aspekti (Stone et al, 1993a, Billig, 1982, Worrell, 1998). Njihov tretman antisemitizma je takođe u znatnoj meri ignorisan.

Posledice: Trendovi i problemi

Kasniji istraživači su, kao i prvi kritičari, pokazali 'opsesiju F skalom', i sledstveno zanemarivanje relevantnih teoretskih pitanja (Samelson, 1993, Worrell, 1998). Bez obzira na kritike, F skala i koncept autoritarnosti su postali vrlo popularni i široko korišćeni. Meloen je pregledao hiljade studija o autoritarnosti, i zaključio da je "F skala instrument za merenje antidemokratskih i fašističkih tendencija koji je sačuvao svoju validnost tokom vremena" (1993, str. 61, 1998). Autoritarnost, merena različitim skalama, po pravilu značajno korelira sa raznim merama etnocentrizma i predrasuda (Scheepers et al., 1990; Billig i Cramer, 1990; Van Ijzendoorn, 1989; Altemeyer, 1988; Rot i Havelka, 1973; Biro i i sar., 2002), uključujući i antisemitizam (Bergmann, 1988; Enyedi, 1998; Todosijević, 1998; Kindervater, 1997).

Porodičnim antecedentima autoritarnosti je posvećeno neobično malo pažnje. Studije zasnovane na direktnom posmatranju i longitudinalnim podacima su retke, i obiluju metodološkim problemima (vidi na pr. Cherry i Byrne, 1977), tako da je ovo još uvek otvoren istraživački problem. Jedan zanimljiv pristup je napravila Hopf (1993). Ona je reinterpretirala originalne intervjue iz AL-a u svetlu modernih teorija o afektivnom vezivanju i zaključila da je uloga oca previše istaknuta, dok je uloga majke, posebno kod osoba sa niskim skorovima, potcenjena.

Istraživanja posle AL-a su se razvijala u raznim metodološkim i teoretskim pravcima. Najpre, razvijene su brojne revidirane i uravnotežene skale autoritarnosti, ali sa nesigurnim uspehom (Ray, 1984). Takođe, razvijeni su psihološki koncepti alternativni 'ideološki pristrasnom' konceptu autoritarnosti, kao što su dogmatizam (Rokeach, 1956), *'tough-mindedness'* (Eysenck, 1954), *makijavelizam* (Christie i Geis, 1970), ili *asertivnost* i *direktivnost* (Ray, 1986). U skorije vreme, veću pažnju su privukli koncepti Orijentacije ka društvenoj dominaciji, Sidaniusa i saradnika (Sidanius i Pratto, 1999), te koncept motivisane društvene kognicije (Jost et al., 2003). U načelu, većina ovih konstrukata ili nema prediktivnu valjanost kao F skala, ili su i dalje u visokoj korelaciji sa autoritarnošću. U jednoj skorašnjoj proveri, na primer, dogmatizam se pokazao kao blizak korelat autoritarnosti ($r=.64$) i konzerva-

tivnosti (Crowson, 2008). Sidaniusov koncept Orijentacije ka društvenoj dominaciji se, međutim, u više navrata pokazao kao komplementaran, jer objašnjava deo varijanse predrasuda koji nije obuhvaćen autoritarnošću (Pratto et al., 1994; Sidanius i Pratto, 1999, Van Hiel i Mervielde, 2002).

Neki autori su zadržali koncept autoritarnosti, ali su umesto psihoanalize prihvatili neki drugi teorijski okvir. Na primer, Smither (1993) je interpretirao autoritarnost i njegovo poreklo u okviru evolucione psihologije, dok je Altemeyer (1981, 1988) prihvatio teoriju društvenog učenja. Lipset (1959) i Gabennesch (1972) su predstavnici sociološke interpretacije autoritarnosti. Gabennesch (1972) tumači "autoritarnost kao pogled na svet", a naglasak je stavljen na procese socijalizacije u širem društvenom kontekstu pre nego na odnose unutar porodice. Onima koji dolaze iz autoritarnog mikro-sveta će, po Gabenneschu, ceo društveni svet izgledati kao ustrojen na autoritarni način.

Altemeyer je sproveo najopsežniju seriju istraživanja autoritarnosti nakon Berkeley grupe i uveo nekoliko konceptualnih i metodoloških promena. Prvo, on je vrlo pažljivo razvio uravnoteženu skalu Desničarke autoritarnosti (RWA skala). Zaključio je da su samo tri od originalnih devet aspekata autoritarnosti još uvek korisni koncepti: autoritarna agresivnost, autoritarna pokornost, i konvencionalizam. Pride, te dimenzije su definisane kao *klasteri stavova*, a ne kao crte *ličnosti* (Altemeyer, 1988).

Iako Altemeyer u više navrata odbacuje *teoriju* Berkeley grupe, on je u svojim kasnijim radovima došao do upadljivo sličnih zaključaka (1988). Budući da se *autoritarna agresivnost* javlja kao glavni izvor korelacije između predrasuda i RWA skorova, on je pokušao da nađe objašnjenje za to (Altemeyer, 1988). Konačni rezultat je bio da su *strah od opasnog sveta* i *samo-ispravnost* (vera u sopstvenu superiornu moralnost) dosledno povezani sa RWA skorovima (*Ibid.*). Ako se ovakvo objašnjenje ispita pažljivije, jasno je da su koncepti ličnosti ipak ušli u Altemeyerovu teoriju.

Jedan od najozbiljnijih problema sa kojim je suočena Berklijevska koncepcija autoritarnosti je da li se tu radi o osobini ličnosti ili o dimenziji ideologije. Često je zaista teško dokazati da pojedine, naročito skraćene, skale autoritarnosti mere 'strukturu nesvesne ličnosti', pre nego neki usko definisan socijalni stav. Jedan od načina da taj problem ispita je uključivanje savremenih modela crta ličnosti u istraživanje. Pokazalo se da su tzv. 'čiste' osobine ličnosti često slabo ili nikako povezane sa predrasudama. Heaven (1976), na primer, nije našao korelaciju između Cattellovog 16 PF upitnika i antisemitizma. Wilson i Brazendale (1973) su našli slabu povezanost etnocentrizma i netolerancije manjina samo sa neuroticizmom iz Eysenckovog EPQ. Ovo bi moglo značiti da su skale autoritarnosti u korelaciji sa predrasudama jer zapravo mere stavove ili ideologiju. Sa druge strane, Billings et al. (1993) su našli da su razne mere autoritarnosti u vezi sa dimenzijama ličnosti iz Cattellovog 16PF. Štaviše, u faktorskoj analizi o kojoj izveštavaju Kline i Cooper (1984), autoritarnost se javlja kao relativno posebna dimenzija ličnosti – opsesivna ličnost. Studije u kojima se autoritarna agresivnost javlja kao osobina od primarne

važnosti za predrasude takođe ukazuju na značaj ličnosti (e.g., Raden, 1981, Todosijević, 1998).

Očigledno, autoritarnost ima nešto zajedničko i sa stavovima i sa ličnošću. Zato bi se mogla interpretirati kao 'kontekstualizovani' konstrukt ličnosti, kao rezultat interakcije između bazičnije strukture ličnosti i društvenog konteksta – upravo na način na koji je taj koncept i bio izvorno zamišljen.

Konačno, treba pomenuti relativno skori trend primene multivarijantnih metoda, tj. simultanog ispitivanja relevantnosti različitih faktora. To je značajno za probleme kauzalnih veza i psihološkog značenja autoritarnosti, i uopšte više odgovara složenim teoretskim propozicijama AL-a nego jednostavni bivarijantni istraživački nacrti. Multivarijantno uzročno modeliranje je primenjeno u brojnim skorašnjim studijama (na primer, Enyedi, 1998, Todosijević i Enyedi, 2002, Todosijević, 1998, Scheepers et al., 1990, Dekker i Ester, 1991, Billig i Cramer, 1990). Rezultati generalno ukazuju da je autoritarnost (ili poddimenzije autoritarnosti) značajno povezana (obično *najjača* direktna veza) sa predrasudama čak i nakon uvođenja kontrole za brojne druge značajne varijable, kao što je obrazovanje, status, ili politička ideologija.

Projekcija

Adorno i saradnici su posvetili svoje istraživanje društvenim problemima od najveće važnosti: fašizam je u to vreme bio odgovoran za milione ljudskih žrtava. Oni su pokušali da objasne šta čini *neke* osobe posebno sklonim da prihvate takvu ideologiju. Koncept autoritarnosti opisuje strukturu ličnosti u kojoj antidemokratska ideologija služi određene funkcije.

Preporod antisemitizma i ekstremne desnice, te tzv. 'proto-fašističkih' pokreta širom zapadnog sveta podsećaju znanstvenike, a ne samo ugrožene manjine, da pretnja fašizma ostaje prisutna (Stone et al., 1993b, Smith, 1996). Potreba za teorijom koja bi mogla objasniti ovaj obnovljeni društveni problem dovela je do "oživljavanja istraživanja autoritarnosti" (Stone et al., 1993b, str. 236, Smith, 1996).

Sudbina proučavanja autoritarnosti, posebno promenljiva popularnost tog koncepta, podseća na Duckittovu (1992) analizu istorije psihologije predrasuda. Ova istorija, po njegovom viđenju, se sastoji od 'sistematskih promena' u istraživačkim paradigmatama tokom vremena, pre svega "kao odgovor na specifične društvene i istorijske okolnosti". Štaviše, "Tipično, starije perspektive i teorije nisu opovrgnute niti je čak pokazano da su ozbiljno neadekvatne" (Duckittovu, 1992, str. 1182). Dakle, u meri u kojoj su predrasude i diskriminacija raširen društveni fenomen, i da naučnici nalaze da su individualne razlike u 'sklonosti ka fašizmu' važan problem za istraživanje, tradicija *Autoritarne ličnosti* može i dalje biti plodan izvor za buduća istraživanja.

Problem je u tome što su kasnija istraživanja uveliko zanemarila problem sklonosti ka antidemokratiji, i fokusirala se na autoritarnost *per se*, posebno na njegovu operacionalizaciju - F skalu (Stone et al., 1993b). Budući da postojeći nalazi ukazu-

ju da su osnovne empirijske veze koje AL predlaže potvrđene, uključujući kros-kulturne provjere, istraživači treba da obrate pažnju na kompleksnija teorijska pitanja. Ovaj trend, delom zastupljen u multivarijantnim istraživanjima, je već očigledan.

Da li će taj obnovljeni interes takođe uključiti i psihoanalitičke hipoteze i terminologiju, zavisi od toga da li će akademska klima ostati relativno nenaklonjena psihoanalizi. Činjenica je, međutim, da mnoge od ideja elaborirane u AL-u mogu biti, i jesu, ugrađene u druge pristupe proučavanju predrasuda (Stone et al., 1993a). Na primer, funkcionalnost predrasuda u održavanju samopoštovanja je važan element teorije socijalnog identiteta. Činjenicu da su istraživači nenaklonjeni psihoanalizi, kao Altemeyer, došli do gotovo psihoanalitičkih zaključaka, takođe valja imati na umu.

Adorno je verovao u blisku vezu između antisemitizma i antidemokratije. *Autoritarna ličnost* je osvetlila onaj deo te veze koji prozilazi iz procesa unutar ličnosti. Mada "nijedna studija dosad nije imala jači uticaj na socijalnu psihologiju predrasuda i antisemitizma" (Bergmann, 1988, str. 28), kasnija istraživanja su istražila samo deo od bogatstva hipoteza koje sadrži knjiga Adorna i saradnika. Stoga, izgleda opravdano da se zaključi, ili da se nada, da će budućnost biti svedok novih i originalnih istraživanja u ovoj tradiciji.

LITERATURA

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York, Harper and Row.
- Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg, Univ. of Manitoba Press.
- Altemeyer, B. (1988). *Enemies of Freedom: Understanding Right-Wing Authoritarianism*. San Francisco, Jossey-Bass Publishers.
- Bass, B. M. (1955). Authoritarianism or acquiescence? *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 51, 616-623.
- Bergmann, W. (1988). Approaches to Antisemitism Based on Psychodynamics and Personality Theory. In W. Bergman (Ed.) *Error Without Trial: Psychological Research on Antisemitism*. Berlin, New York, Walter de Gruyter.
- Billig, M. (1982). *Ideology and Social Psychology: Extremism, Moderation and Contradiction*. Oxford, Blackwell.
- Billig, M., & Cramer, D. (1990). Authoritarianism and Demographic Variables as Predictors of racial Attitudes in Britain. *New Community*, 16(2), 199-211.
- Billings, S. B., Guastello, S. J., & Rieke, M. L. (1993). A Comparative Assessment of the Construct Validity of Three Authoritarianism Measures. *Journal of Research in Personality*, 27, 328-348.

- Biro, M., Mihić, V., Milin, P., & Logar, S. (2002). Did socio-political changes in Serbia changed the level of authoritarianism and ethnocentrism of citizens? *Psihologija*, 35, 37-47.
- Brown, R. (1995). *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford, Blackwell.
- Cherry, F., & Byrne D. (1977). Authoritarianism. In T. Blass (Ed.) *Personality Variables in Social Behaviour*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates.
- Christie, R., & Geis, F. (1970). *Studies in Machiavellism*. New York, Academic Press.
- Christie, R., & Jahoda, M. (Eds.) (1954). *Studies in the Scope and Methods of "The Authoritarian Personality"*. Glencoe, Free Press.
- Crowson, H. M., T. K. DeBacker, & K. A. Davis (2008). The DOG Scale: A Valid Measure of Dogmatism? *Journal of Individual Differences*, 29(1), 17-24.
- Dekker, P., & Ester, P. (1993). Authoritarianism and socio-economic differentiation: the Lipset thesis. In P. Dekker & P. Ester (Eds.) *Social and Political Attitudes in Dutch Society: Theoretical Perspectives and Survey Evidence*. Social and Cultural Studies, Vol.16, Rijswijk, SCP.
- Dekker, P., & Ester, P. (1991). Authoritarianism, Socio-demographic Variables And Racism: A Dutch replication of Billig and Cramer. *New Community*, 17(2), 287-293.
- Duckitt, J. (1988). Normative Conformity and Racial Prejudice in South Africa. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 114(4), 415-437.
- Duckitt, J. (1992). Psychology and Prejudice: A Historical Analysis and Integrative Framework. *American Psychologist*, 47(10), 1182-1193.
- Duckitt, J. (1994). Conformity to Social Pressure and Racial Prejudice among White South Africans. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 120(2), 123-143.
- Elliot, A. (1994). *Psychoanalytic Theory: an introduction*. Oxford, Blackwell.
- Enyedi, Z. (1998). *Causal Models of Anti-Semitism: Two Hungarian Studies*. Proceedings Conference Authoritarianism and Prejudices in an International and Inter-Generational Perspective, CEU, Hungary.
- Eysenck, H. J. (1954). *Psychology of Politics*. London, Routledge and Kegan.
- Fenichel, O. (1940). The Psychoanalysis of Anti-Semitism. *American imago*, 1, 24-39.
- Ferrarotti, F. (1994). Beyond the Authoritarian Personality: Adorno's Demon and Its Liberation. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 8(1), 105-127.
- Forbes, H. D. (1985). *Nationalism, Ethnocentrism and Personality*. Chicago, University of Chicago Press.
- Frenkel-Brunswik, E. (1949). A Study of Prejudice in Children. *Human relations*, 1, 295-306.
- Frenkel-Brunswik, E., & Sanford, R. N. (1945). Some personality factors in anti-Semitism. *Journal of Psychology*, 20, 271-291.
- Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1947). The Antidemocratic Personality. In T. M. Newcomb & E. L. Hartley (Eds.) *Readings in Social Psychology*, New York, Henry Holt & Co.
- Freud, S. (1939). *Moses and Monotheism*. New York, Knopf.
- Fromm, E. (1936). Sozialpsychologischer Teil. In M. Horkheimer (Ed.) *Studien uber Autoritat und Familie*. Paris, Alcan.

- Fromm, E. (1941) *Escape from Freedom*. New York, Reinehart.
- Gabennesch, H. (1972). Authoritarianism as world view. *American Journal of Sociology*, 77, 857-875.
- Heaven, P. C. L. (1976). Personality Factors and Anti-Semitism among a Group of Afrikaans-Speaking Students. *Humanitas*, 3(4), 483-484.
- Heaven, P. C. L. (1984). Afrikaaner Patriotism Today: The Role of Attitudes and Personality. *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 11(1), 133-139.
- Horkheimer, M. (Ed.) (1936). *Studien uber Autoritat und Familie*. Paris, Alcan.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339-375.
- Kindervater, A. (1997). *Measuring Antisemitism: An Example of Austrian Youth in 1992*. Proceedings XX ISPP Conference, Krakow, Poland.
- Kline, P., & Cooper, C. (1984). A Factorial Analysis of the Authoritarian Personality. *British Journal of Psychology*, 75/2, 171-176.
- Krug, R. E. (1961). An analysis of the F scale: I. Item factor analysis. *Journal of Social Psychology*, 53, 187-200.
- Levinson, K., & Sanford, N. (1944). A Scale for Measurement of Anti-Semitism. *Journal of Psychology*, 17, 339-370.
- Lipset, S. M. (1959). Democracy and working-class authoritarianism. *American Sociological Review*, 24, 482-502.
- Meloan, J. D. (1998). Fluctuations of Authoritarianism in Society. *Social Thought and research*, 21 (1-2), 107-132.
- Pettigrew, T. F. (1959). Regional Differences in Anti-Negro Prejudices. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59(1), 28-36.
- Pratto, F., J. Sidanius, L. M. Stallworth, & B. F. Malle (1994). Social Dominance Orientation: A Personality Variable Predicting Social and Political Attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 741-763.
- Raden, D. (1981). Authoritarianism Revisited: Evidence for an Aggression Factor. *Social Behavior and Personality*, 9(2), 147-153.
- Ray, J. J. (1990). The Old-Fashioned Personality. *Human-Relations*, 43(10), 997-1013.
- Ray, J. J. (1988). Sexual Liberation, Old-Fashioned Outlook, and Authoritarianism: A Comment on Kelley. *Journal of Sex Research*, 24, 385-387.
- Ray, J. J. (1986). Assertiveness as Authoritarianism and Dominance. *Journal of Social Psychology*, 126(6), 809-810.
- Ray, J. J. (1984). Alternatives to the F Scale in the Measurement of Authoritarianism: A Catalogue. *Journal of Social Psychology*, 122(2), 105-119.
- Reich, W. (1933). *Massenpsychologie des Fascismus*. Copenhagen, Verlag fur Sexualpolitik.
- Rot, N. (1989). *Osnovi Socijalne psihologije*. Beograd, ZUNS.
- Rot, N. i Havelka N. (1973). *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*. Beograd, Institut za psihologiju.
- Scheepers, P., Felling, A., & Peters, J. (1990). Social Conditions, authoritarianism and Ethnocentrism: A theoretical model of the early Frankfurt School updated and tested. *European Sociological Review*, 6(1), 15-26.

- Sidanius, J., & F. Pratto (1999). *Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression*. Cambridge and New York, Cambridge University Press.
- Smith, D. N. (1996). The Social Construction of Enemies: Jews and the Representation of Evil. *Sociological Theory*, 14(3), 203-240.
- Smith, D. N. (1998). The Ambivalent Worker: Max Weber, critical theory and the Antinomies of Authority. *Social Thought and Research*, 21(1-2), 35-83.
- Smither, R. D. (1993). Authoritarianism, Dominance, and Social Behavior: A Perspective from Evolutionary Personality Psychology. *Human Relations*, 46(1), 23-43.
- Stone, W. F., Lederer, G., & Christie, R. (Eds.) (1993a). *Strength and Weakness: The Authoritarian Personality Today*. New York, Springer-Verlag.
- Todosijević, B. (1998). *Anti-Jewish and Anti-Gypsy Attitudes in Hungary and Yugoslavia: Social And Psychological Determinants*. Master Thesis, Budapest, CEU.
- Todosijević, B. (1999). Relationship between Authoritarianism and Nationalist Attitudes. In Z. Enyedi & F. Erős (Eds.) *Authoritarianism and Prejudice: Central European Perspectives*. Budapest, Osiris.
- Todosijević, B., & Enyedi, Z. (2002). Anti-Jewish Prejudice in Contemporary Hungary: A Socio-Psychological Causal Model. *Social Thought and Research*, 24(1-2), 313-342.
- Van Ijzendoorn, M. H. (1989). Moral judgment, Authoritarianism and Ethnocentrism. *Journal of Social Psychology*, 129(1), 37-45.
- Van Hiel, A., & Mervielde, I. (2002). Explaining Conservative Beliefs and Political Preferences: A Comparison of Social Dominance Orientation and Authoritarianism. *Journal of Applied Social Psychology*, 32(5), 965-976.
- Werz, M. (1998). Personality, Authority and Society: Remarks on the Analysis of Authoritarianism and Prejudice in the Social Sciences. *Social Thought and Research*, 21(1-2), 85-106.
- Wilson, G. D., & Brazendale, A. H. (1973). Social Attitude Correlates of Eysenck's Personality Dimensions. *Social Behavior and Personality*, 1(2), 115-118.
- Wistrich, R. S. (1992). *Antisemitism. The Longest Hatred*. London, Thames Mandarin.
- Worrell, M. P. (1998). Authoritarianism, Critical Theory, and Political Psychology: Past, Present, Future. *Social Thought and Research*, 21(1-2), 3-33.

ABSTRACT

**AUTHORITARIAN PERSONALITY: PSYCHOANALYSIS OF
ANTISEMITISM AND PREJUDICES**

Bojan Todosijević

Department of Psychology, University of Novi Sad, Serbia

The Authoritarian Personality is one of the most influential studies in social psychology, yet it has been subjected to different, often contradictory interpretations. This paper argues that the most important element of the authoritarian personality theory is the analysis of the psychological functionality of prejudice. Using psychoanalytic conceptual tools, the authors described the psychological logic behind apparently contradictory prejudices, and the function of prejudice in personal psychological 'economy'. In this way, Adorno et al. 'psychoanalyzed' both prejudice and the prejudiced. The first part of the paper presents the original research, with the particular focus on the less familiar aspects. The second part reviews the reactions to the *Authoritarian Personality*, and analyzes some of the better known criticisms and objections. The paper ends with the review of recent research trends inspired by Adorno et al.'s theory.

Key words: *Authoritarianism, prejudice, antisemitism, personality*